

Arctic News

med

 för landet

 för människor

 för naturen

Norrlands glömda befolkningar Del 1: Kvänerna

AN Oslo/Kiruna.

Det är inte många som vet att det finns en mångfald av olika befolknings-grupper i Norrland.

Norrland som omfattar den nordliga delen av Skandinavien (Norge, Sverige, Finland och Ryssland) är ett område där finns olika befolkningsgrupper som fanns redan flera hundra, ibland även flera tusen år.

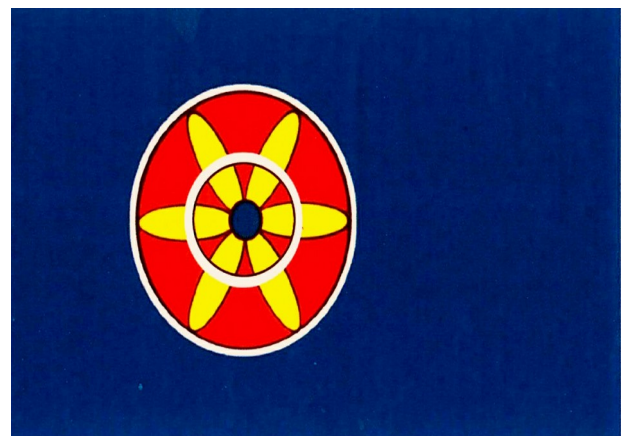
Kväner, Samer, Svenskar, Norrmän, Finländare och några mer bor tillsammans i Europas sista vildmark i norr.

Arctic News kommer att presentera dessa grupper i flera artiklar. Del 1 berättar om en grupp som man glömmer ofta bort, Kvänerna.

Kväner

-en ursprungsbefolkning i norr-

Den 16 mars är Kvenfolkensdag. Enligt överenskommelsen i Tälge Hus 1328 garanterade Sverige kvänernas ättlingar birkarlarna rikets norra delar att fritt bebo och bruka i Lappland och Tornedalen. Avtalet fastställdes **16 mars 1340** av Magnus Eriksson.

Kvänernas flagga

Kvänernas språk är erkänt som ett av minoritetsspråken i Sverige, men ännu saknar man det officiella erkännandet av detta folk, som också är en av ursprungsbefolkningarna i norr.

Kväner i Sverige går under benämningen **tornedalingar** - boende

i området Tornedalen och **lantalaiset** – boende i Malmfältsregionen och de allra nordligaste delarna av landet.

Kvänerna är en folkgrupp som bott och fortfarande bor i norra Sverige,

Finland och Norge. Vi har en gemensam historia, kultur och språk – **meänkieli**

Kväner har bott i området innan nuvarande statsgränser drogs.

Deras bosättningshistoria kan följas i bevarade handlingar från 1400-talet

Och fram till idag levande personer. Dessa handlingar (bomärken, lagfarter, tingsprotokoll, mantalslängder m fl.) bevisar deras i lag befastande rättigheter

till mark och vatten som dem i generationer ärvt av förfäderna.

Kvänernas språk är erkänt som ett av minoritetsspråken i Sverige, men ännu saknar man det officiella erkännandet av detta folk, som är en av ursprungsbefolkningarna i norr.

Man kan konstatera att bland myndigheter, beslutsfattare, politiker

samt allmänheten råder en stor okunskap och bristande information gällande kvänernas historia men också om de idag rådande förhållandena i norra Sverige.

Kväners historia är nästintill okänd, ej heller forskad på ett objektivet sätt.

Kvänernas historia

Den romerske historikern Tacitus Cornelius (Tacitus - Germania) 98 e Kr beskriver att de nordliga områdena beboddes av ett folk som levde av jakt och fiske och kallar dem finnar, fenner och skridfinnar.

Ingen kan med säkerhet idag säga vilken folkgrupp han syftar till.

Det vi med säkerhet kan fastställa, och med säkra källor bevisa, är att kvänerna – har bott i det nuvarande meänkieli-området redan under 800- talet e Kr.

Enligt Egils saga (Egil Skallagrimss berättelse) härskade kvänerna i området under sin egen konung FARAVID. Där berättas hur Thorolf Kveldusson på sin skatte-krävningsresa vintern 873-874 sammanträffade med ett sändebud från kvänernas konung Faravid.

Den första nedtecknade berättelsen om Skandinavien, Nordkalotten och Finnmark, från en som själv varit i området, är Ottars berättelse till den engelske kung Alfred den store. Alfred den store levde år 849-899. Han ger en bra beskrivning över den Skandinaviska geografin och beskriver de folkgrupper som bodde där.

Här finns beskrivningar över Cvenland (Kvenland) och Qvener (kväner/kvener). Genom tiderna har forskare och historiker studerat Ottars berättelse och de flesta har funnit den vara mycket trovärdig och tillförlitlig. Välbevarade dokument finns i London Museum, England.

Arkeologen Karsten Adriansen (Karsten Adriansen. Er samene Finnmarks urbefolkning) har i sin avhandling gjort noggranna studier av de tidigare källorna och gjort nya upptäckter ang. Ottars hemvist.

Var låg Ottars gård?

Adriansen hävdar att placeringen av Ottars gård har en viktig betydelse i försöken att fastställa etnicitet för de folkgrupper som då bodde i området.

Kvänerna har en stark juridisk historia

Kvänernas förfäder levde som ett självständigt naturfolk i Norrlands området innan den svenska kungamakten tvingade dem under sin makt.

För att de skulle bli underdåniga kungen krävdes dock överenskommelser. När kvänerna anslöt sig till det svenska väldet skedde det inte genom erövring utan genom *statsavtal* som gäller än idag.

Enligt överenskommelsen i Tälje Hus 1328 garanterade Sverige kvänernas ättlingar birkarlarna rikets norra delar att fritt bebo och bruka i Lappland och Tornedalen (Diplomatarium suecanum IV 2676, Juhani Turunen).

Avtalet fastställdes år 1340 i Magnus Erikssons brev där det stadgades att varje kristen som bosatte sig i Lappland skulle, för sig och sina efterkommande, få som *evinnerlig egendom* allt som han där tillskansat sig men att han måste lyda Hälsinglands lag (Diplomatarium suecanum IV 3473, Juhani Turunen).

Efter denna överenskommelse stadfästes *birkarlerätten* som Gustav Vasa avvecklade när hela svenska och finska Lappland och Tornedalen ställdes under skatteplikt 1553, men han ändrade inte gällande lag och laglig äganderätt som grundade sig på avtalet.

Systematiska dokument eller skattelängder hittar man från 1539 för Tornedalens del. Dessa områden sattes under skatt 1553, varifrån man på ett förvånansvärt bra sätt kan följa områdets *ägande – och bebyggelsehistoria*. Kvänerna nämns också i dessa skattelistor över befolkningen i Troms- och Finnmarks fylken (Karikoski & Pedersen 1996:4)

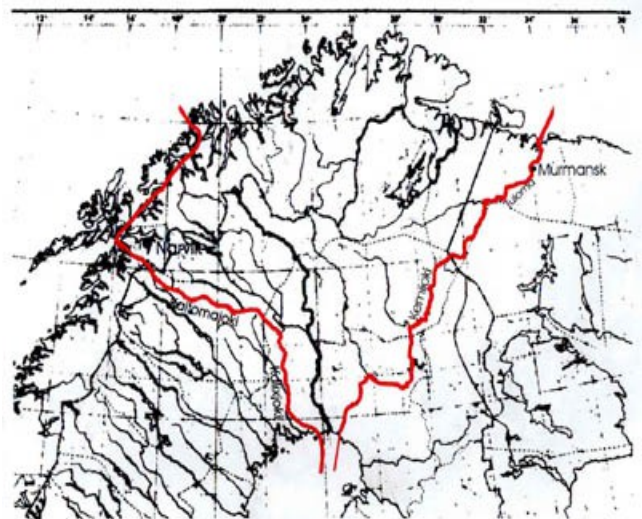
Från 1660-talet innehåller tingsprotokollen mer *utförliga och grundliga redogörelser* för de olika målen. För att kunna identifiera varje person som var föremål för tingsrättsförhandlingar och binda henne/honom, genom släktforskning, till vissa ätter/släkter måste också skatte- och mantalslängder tas till hjälp. Med hjälp av dessa nämnda urkunder är det möjligt att skapa en *tillförlitlig* och till personer bunden helhet.

Olaus Magnus – kyrkans, påvens och konungens sändebud, gjorde år 1519 en resa upp till Tornedalen och besökte bl.a. trakterna kring Pello. Han berättar:

"Lapparna synes till största delen vara fiskätare och lever av oändliga fångster ur sina aldrig sinande produktiva vatten. Sin färd styr de sedan längs vidsträckta dalar mot Norge (dit de som oftast reser), som är den närmaste handelsplatsen och särdeles god för bevarande av folkets gamla trogna vänskap.

Körare av dessa vagnar kallas i folkmun kainubor – Qenar- och de förmår om de vilja eller av nöden äro tvungna färdas dagligen 150 romerska, eller 30 gotiska eller tyska mil" (Olaus Magnus Gothus, Historia om de nordiska folken).

Kvenland - kveenimaa 1740-luvulla

Detta område som Schnitler beskriver motsvarar idag ganska exakt *meänkieli* området. Vidare framgår av protokollen att det i älvdalarna inom området bodde bergsfolk och bönder som talade östfinskt språk.

Även Schefferius, i sitt verk Laponia från år 1674, (Johannes Schefferius, Laponia)

beskriver allt folk norr om Torneå som lappar. Deras viktigaste näringar var jakt och fiske. Renskötsel i stor skala var ett okänt begrepp. Vi kan idag följa dessa s.k. lappars historia och härleda detta till idag levande personer och släkter via tidigare nämnda urkunder (mantalslängder, tingsprotokoll, skattelängder). Flertal forskare/historiker i Sverige har tolkat ordet lapp idag till same. *Är det en politiskt historietolkning?* Samma tolkning gäller inte i Finland.

Historien fortsätter att nämna kvänerna, Lappkodusillen från 1751 beskriver kvänernas renskötselrätt. Rätten gavs till vissa släkter och personer. I dagens pågående tvist mellan samebyar och norska staten, har inte detta faktum uppmärksamats. Kan orsaken vara så enkel att flertalet av nuvarande sameby medlemmars förfäder inte berördes av avtalet, många av dem kom till området först under mitten av 1800-talet?

Den här kartan från 1918 markerar kvänernas (Qvoenes) områden till nästan exakt samma som Peter Schnitler beskriver i en karta från 1743. Samstämmig också med meänkieli-området.

Major Peter Schnitler var chef för Dansk-Norsk gräns-kommission och chefen för den svenska delegationen var Lorens Kristoffer Stobe. Protokoll nr IV från Schnitlers gränsexamination från den 26 oktober 1743, innehåller en mängd intressanta uppgifter om Tornedalens och Norra Lappmarkens historia, bebyggelse och kultur. I protokollet IV nämns vittnen som under ed fick vittna.

Schnitler beskriver Kvenland:

"Qvaenland kaldes her den District i Sverrig, 2¼ Miile Osten, og 2 ¼ Miile Vesten for Torne stad, streknde sig op efter Torne –og andra Elve i Nordnordvest en 40 Miile ad de Norske Grenser"
De andra "Elve" som han nämner måste vara Kemi-respektive Kalixälvar med ca 2,5 mils avstånd från Torneå. En mil på den tiden var 10688 m

Ursprungliga byar

Kvänernas liv och leverne i ursprungliga byarna (tex Suonttavaara, Tingevaara, Siggevaara, Rounala) kan man följa via bomärken redan från 1400-talet.

Senare kommer skattelängder, tingsprotokoll, kyrkoböcker mm. Så långt som Lappmarks byarnas jordeböcker när har de varit av skattenatur. Den enskilda jordäganderätten grundlades ursprungligen genom bosättning och uppodling.

I de gamla lappbyarna var jakt och fiske de huvudsakliga näringarna. samt vildrensjakt. Sin skatt till staten betalade skattelandsägare mestadels med skinn.

Ett exempel: utdrag ur Fogderäkenskaper för Torneå lappmark r 1578 gällande Suonttavaara lappby (Sondowara):

Per Henriksson	1 reenshud
Olof Persson	1 rödräff, 1 mård,
Mikkel Olsson	2 lispund gedd, 3 reenshud
Miel Nilsson	1 kårsträff, reenshud
Per Larsson	dalar, 1 reenshud
Jon Thomasson	1 bäffuer, lispund
gedd	
Mikkel Nilsson	1 rödräff, 1 biörneschind
	1 lispund gedd
Nils Larsson	1 bäffuer, 1 reenshud
Nils Nilsson	3 reenshud, ½ timber
	gråschind

Liknande skatteräkenskaper kan följas från år till år över de gamla lappbyarna. Skatt betalades också för sjöar och älvar (N. Oravains räkenskap Torneå lpm. och Westersjön 1582)

Oftast hade man 5-10 märkta renar som tillhörde familjen. Den sk. flyttrenskötsel eller stordriften förekom inte än. Ur register över Suonttavaara lappby från 1605 kan vi se att 15 familjer hade sammanlagt 46 tamrenar vid sidan om småskalig jordbruk, kor och får. Skattebetalarna från år 1638-1759 pendlar mellan 10-20 st.

I uppbördsboken från 1701 finns två skattelistor, de som skattade för nybyggen/lappskatteländen och de som skattade för renantalet (<http://www.suonttavaara.se/dokument/>).

Dessa släkten kan följas till idag levande personer/släkten i de nordliga regionerna. Exempel finns där personer från samma familj är upptecknade i olika skattelistor. De här är ett av många dokument som tydligt visar att historiens benämningen *lapp/lappar* inte syftar på *etnisk bakgrund utan på närings tillhörighet*.

Under åren 1850-1870 sker en stor invandring av renskötarfamiljer från Kautokeino till Suontavaaras område (nuv. Karesuando området) Inom loppet av några år ökade befolkningen med ca 400 personer eller 30%.

Bland de många till Karesuando invandrade renskötarfamiljer var släktnamn som: Bær (Baer), Baal, Qvænangen, Utsi, Sikko (Sikku), Hetta, Skum, Somby, Tornensis, Saara, Siiri, Gaup, Eira m. fl. (Källa: Kyrkoböcker från Kautokeino och Karesuando, samt från Länsstyrelsens arkiv)

Dessa familjer hade stora renhjordar och detta skapade många konflikter mellan de redan bofasta renskötarna i Suontavaara och de inflyttade.

Överbetning blev resultatet och på 1920-talet blev en del renägare tvungna att flytta söderut och mot malmfälten Jukkasjärvi och Torneträsk området.

Genom avvittringar etc. under slutet av 1800-talet och under 1900-talet tog staten bort renskötsel rätten av de ursprungliga lappskattelands ägarna och stordrift av renskötsel trädde in.

De gamla lappbyarna försvann och nya tillkom. Så Suontavaara lappby ersattes av Könkämä och Lainiovuoma—samebyar.

Kvänernas situation idag

I **Norge** har kvänerna minoritetsstatus. Den norska regeringen stöttar kvänernas organisationer med årliga stöd för verksamhet, språk och kultur.

I **Finland** har regeringen under många år satsat på oberoende forskning i kvänernas bosättningshistoria, rättigheter till land och vatten mm
Regeringen har beaktat forskningsresultat i besluten gällande lappmarken/Lappi.

Foto: Arctic News

För Arctic News, Göran Johansson

I **Sverige** är kvänernas språk meänkieli, godkänt som minoritetsspråk.

Folkgruppen, kvänerna som talar språket i tornedalen, malmfälten och hela nordkalotten **är däremot inte erkända ???**

Kvänerna är organiserade i flertal föreningar bl.a. kvenlandsförbundet (<http://www.suonttavaara.se>). Samtliga föreningar arbetar med språk och kulturfrågor. Utöver dessa frågor arbetar de också för att behålla kvänernas urgamla rättigheter till bl.a. användat av land och vatten.

Arctic News

med ❤️

- ❤️ för landet
- ❤️ för människor
- ❤️ för naturen

Norrlands glömda befolkningar Del 2 : Samerna följer snart